

Г Л А С Н И К

А Д В О К А Т С К Е К О М О Р Е В О Ј В О Д И Н Е

Ч А С О П И С З А П Р А В Н У Т Е О Р И Ј У И П Р А К С У

Година LXXXVI

Нови Сад, фебруар 2014

Књига 74

Број 2

Ч Л А Н Ц И

UDC 34.023
340.132

Дарија Марић,

студент докторских студија

Правни факултет Универзитета у Бечу и

Правни факултет Универзитета у Новом Саду

ЗАБЛУДА И ПРАВНЕ ПОСЛЕДИЦЕ ЗАБЛУДЕ*

САЖЕТАК: Заблуда, у материји правних послова, представља нетачну представу о правним чињеницама релевантним за пуноважност правног посла. Према традиционалној подели, у зависности од чињенице на коју се заблуда односи, разликујемо заблуду о природи правног посла (*error in negotio*), заблуду о личности (*error in personae*), заблуду о предмету правног посла (*error in corpore*), заблуду о својствима или супстанцији предмета (*error in substantia*), заблуду о мотиву (*error in motivo*), заблуду о каузи или циљу правног посла (*causa finalis*) и заблуду због погрешног преношења воље (*falsa demonstratio*). У зависности од тога да ли се погрешна представа односи на непознавање правних прописа или на неко фактичко стање, такође је значајна подела на правну заблуду (*error iuris*) и стварну заблуду (*error facti*). Поништај уговора због битне заблуде може тражити страна која је у заблуди, под условом да је при закључењу правног посла поступала са одговарајућим стандардом пажње, приликом вршења својих субјективних права и обавеза. Рокви за подношење тужбе су преклузивни. Правна последица поништења правног посла због битне заблуде је накнада штете.

Кључне речи: заблуда, мане воље, ништави правни послови, рушљиви правни послови, пуноважност уговора, накнаде штете

* Рад примљен: 7. 10. 2013. године.

РУШЉИВИ ПРАВНИ ПОСЛОВИ И ЊИХОВЕ ПРАВНЕ ПОСЛЕДИЦЕ

Термин правни посао, који је први пут званично употребио професор Арнолд Хеисе 1807. године, настао је заслугом пандектиста¹ док је учење о правном послу нарочито развила немачка правна теорија у XIX веку². Правни посао представља изјаву воље која производи одређено грађанскоправно дејство попут настанка, промене или престанка неког субјективног права. Битни услови за настанак или важење правног посла су изјава правно релевантне воље, односно сагласност правнорелевантних воља уговорних страна³ (у зависности од тога да ли се ради о једностраном или двостраном правном послу), затим могућ, дозвољен, одређен или одредив предмет правног посла, допуштена кауза и форма *ad solmnitatem* код уговора код којих је таква форма предвиђена.

Правни послови којима недостаје неки од услова настанка или важења називају се неважећи правни послови. Наша правна доктрина, као и Закон о облигационим односима, у зависности од врсте интереса који се штити, разликују две врсте неважећих правних послова: ништави (апсолутно ништави) и рушљиви (релативно ништави) правни послови.⁴

У француској правној теорији се у XIX веку појавило схватање о постојању још једне, посебне врсте неважећих правних послова, које су назвали непостојећим.⁵ Непостојећи правни посао јесте онај коме недоста-

¹ Д. Попов, *Грађанско право. Општи део*, Београд, 2005, 205.

² *Ibidem*.

³ Правно релевантну вољу могу изјавити само лица која су правно и пословно способна, што је изричито прописано и чл. 54. и 56. Закона о облигационим односима. У случају да постоје правни или фактички разлози због којих одређено лице није у могућности да закључи правни посао, могуће је исти закључити преко заступника, осим уколико није у питању правни посао који захтева посебан тип личне везе страна које га закључују. Сва правна дејства из правног посла који је заступник предузео у оквиру својих овлашћења прелазе на заступано лице као да га је оно закључило.

⁴ Оваква подела првобитно није постојала у римском праву – уколико је недостајао неки од прописаних услова, правни посао се по сили закона сматрао неважећим независно од тога какав је недостатак у питању. Тек је у каснијој фази развитка римског права, преторском активносту, дошло до поделе правних послова на апсолутно и релативно ништаве. Ова подела је постојала и у Јустијановој кодификацији. Д. Попов, *Грађанско право. Општи део*, Београд, 2005, 268.

⁵ Овај термин је преузела и наша правна теорија. Аутор Катарина Доловић истиче да је овај термин „најблаже речено, правно непрецизан, јер нешто или јесте уговор или није, али свакако не може бити уговор који не постоји”, па додаје да би можда прецизније било говорити о „ситуацији непостојања уговора”, или о „уговору у настајању” или о „покушају настајања”. К. Доловић, *Непостојећи уговор*, *Анали Правног факултета*, Београд, 2011, vol. 59, no. 2, 264.

је неки од битних услова за настанак, услед чега не производи правно дејство. Судска одлука којом би се овакав правни посао прогласио неважећим није неопходна⁶, а уколико се донесе, њено дејство је деклараторно. Такође, непостојећи правни посао не може бити конвалидиран ни протеком времена, нити вољом странака, нити извршењем. „То је, кажу правни пи-сци, једно ништа, о коме право не води никаква рачуна.”⁷ Често се у литератури среће став да је сам појам непостојећих правних послова умногоме неодређен, недовољно јасно профилисан и у бити контрадикторан.⁸ Због тога, али и због чињенице да нема практичних разлика између правних последица непостојећег и ништавог правног посла, већина аутора сматра несврсисходним и непотребним увођење посебног степена неважности у виду непостојећег правног посла.⁹ Такво схватање је прихваћено и у нашем позитивном праву, које не регулише институт непостојећих уговора.¹⁰

Ништави правни послови (апсолутно ништави) су они који су противни принудним прописима, јавном поретку или добрим обичајима¹¹, ако

⁶ Неки аутори пак заступају супротно мишљење, на основу аналогије са апсолутно ништавим правним пословима. К. Доловић, *Нејпостојећи уговор*, Анали Правног факултета, Београд, 2011, vol. 59, no. 2, 276.

⁷ О. Станковић и В. Водинелић, *Увод у грађанско право*, Београд, 1995, 181.

⁸ Већ смо поменули да је сам назив овог правног института неадекватан, а слично важи и за његову суштину, јер остаје нејасно како можемо да говоримо о непостојећем „правном послу” уколико недостаје неки од битних елемената да би правни посао уопште настао.

⁹ Аутору овог рада је најблискије схватање Слободана Перовића који, премда прави теоријску разлику између непостојећих и ништавих уговора (први се заснивају на претпоставци неиспуњења битних услова за настанак уговора, док су код других ти услови испуњени али је њихова егзистенција забрањена позитивним правом или моралним схватањима одређене друштвене средине), истиче да „практично гледано, та разлика се губи због истоветности санкције која погађа и једну и другу категорију уговора”. С. Перовић, *Неважећи уговори према Закону о облигационим односима*, Привреда и право, Загреб, 1978, бр. 10/1978, 34.

¹⁰ Има мишљења да су непостојећи уговори ипак на посредан начин регулисани Законом о облигационим односима. Наиме, чл. 63. овог Закона прописује да кад странке верују да су сагласне, а у ствари међу њима постоји неспоразум (*dissens*), било о природи уговора (*dissens in negotio*), основу (*dissens in causa finalis*) или предмету обавезе (*dissens in corpore*), уговор не настаје. Сама законска формулација о уговору који „не настаје” чини се да говори у прилог оваквом закључку.

¹¹ У једном периоду развоја нашег правног система, у категорију ништавих правних послова су улазили и они правни послови који су „противни моралу социјалистичког самоуправног друштва” али у складу са променама државног уређења тај термин је престао да буде део позитивног законодавства. Ипак, у литератури је практично неспорно да уговори морају бити и у складу са моралом, мада то законодавац није изричито навео. По мишљењу аутора овог рада, законодавац ипак посредно упућује на то да су уговори супротни моралу ништави – нпр. у чл. 104. ст. 3. Закона о облигационим односима прописано је да ће приликом одлучивања о захтеву несавесне стране за враћање оног што је другој страни дала по основу уговора који је ништав због тога што је својом садржином или циљем противан принудним прописима, јавном поретку или добрим обичајима суд, између осталог, водити рачуна и о „моралним схватањима”

циљ повређеног правила не упућује на неку другу санкцију или ако закон у одређеном случају не прописује нешто друго.¹² Другим речима, ништави правни послови вређају јавни, општи интерес и „поље примене ништавости у једном правном систему одређено је границама тог система.”¹³ Врло је широк спектар ништавих правних послова – такви су противзаконити правни послови, неморални, зеленашки, фиктивни, симуловани, те правни послови потпуно пословно неспособних лица и правни послови закључени изван оквира правне способности правног лица.

Ништави правни послови не производе никакво правно дејство *ab initio* и не могу постати пуноважни ни протеком времена¹⁴, нити уколико узрок њихове ништавости накнадно престане да постоји.¹⁵ Иако конвалидација ништавог правног посла у највећем броју случајева није могућа, под одређеним условима могуће је његово трансформисање, преображај у други правни посао за чију су пуноважност услови испуњени (тзв. конверзија).¹⁶ На то да ли постоје разлози за ништавост правног посла суд пази по службеној дужности. Апсолутна ништавост правног посла не наступа по сили закона, већ је неопходно покренути судски поступак за поништење.¹⁷

Тужбу за утврђење ништавости суду могу поднети сва правно заинтересована лица¹⁸, а од 1985. године и јавни тужилац. Ништавост је могуће

¹² Закон о облигационим односима, чл. 103, ст. 1. (*Службени лист СФРЈ*, бр. 9/78, 39/85, 45/89 и 57/89, *Службени лист СРЈ*, бр. 1/93 и *Службени лист СЦГ*, бр. 1/03).

¹³ С. Перовић, *Неважећи уговори према Закону о облигационим односима*, Привреда и право, Загреб, 1978, бр. 10/1978, 35

¹⁴ Речима једног од најцењенијих кодификатора XIX века, Валтазара Богишића: „Што се грбо роди, вријеме не исправи – што је с почетка незаконито, то самим временом законито не постаје.” Д. Попов, *Грађанско право. Општи део*, Београд, 2005, 270.

¹⁵ Изузетак представља ситуација када је забрана била мањег значаја, а уговор је извршен. Поред тога, биће пуноважан уговор за чије се закључење захтева писана форма (тзв. формални уговор), а иста изостане, под условом да су уговорне стране извршиле у целини или претежном делу обавезе које су из овог уговора настале и уколико из циља због кога је обавезна писана форма прописана очигледно не произлази другачије. Овде је логика законодавца јасна – уколико разлог за обавезност писане форме није заштита јавног интереса, већ приватног интереса једне или обе уговорне стране, а оне су извршиле своје обавезе потпуно или у највећем делу, нема потребе да се такав уговор проглашава правно неваљаним, јер су странке постигле оно што им је био циљ и сви остали битни елементи пуноважности правног посла су испуњени.

¹⁶ За то је потребно да су испуњена два услова: први, да је конверзија правног посла у складу са циљем који су уговарачи имали приликом закључења правног посла и други, да се може узети да би уговорне стране закључиле овај други уговор да су знале за разлог ништавости свог уговора. – Закон о облигационим односима, чл. 106.

¹⁷ У римском праву се тако сматрало да ништавост наступа на основу самог закона и да нема потребе за вођењем посебног поступка како би се правни посао поништио, јер он никад и није производио правна дејства.

¹⁸ То су, на пример, повериоци уговорних страна, њихови универзални сукцесори или лица која су наследила право које је предмет ништавог правног посла.

истицати и стављањем перемпторног приговора у судском спору.¹⁹ Право на подношење ове тужбе, као и на истицање одговарајућег приговора није везано за рок и не застарева.²⁰ Пресуда суда је по свом карактеру деклараторна и има ретроактивно дејство (*ex tunc*), а у погледу њених последица је у нашем позитивном праву прихваћено начело реституције (повраћај у пређашње стање), као и начело накнаде штете.

Тешко је наћи сликовитији опис разлике између ништавих и рушљивих правних послова од оног који је дао француски писац Бертран. Наиме, упоређујући уговоре са живим организмом, он је ништав уговор описао као „мртворођен”, док је рушљив „жив, али је болестан и према приликама он може оздравити или умрети, зависно од тога да ли се ослободио свог недостатка односно своје мане.”²¹

Рушљиви правни послови (релативно ништави) су они који производе правно дејство, али могу бити поништени на захтев законом одређених лица јер садрже недостатак којим се вређа приватни интерес.²² Из саме дефиниције је јасно да су, за разлику од ништавних правних послова којим се вређају значајнији, општији интереси саме друштвене заједнице и јавног поретка, дакле колективни интереси, код рушљивих правних послова повређени појединачни, индивидуални интереси. Стога су и правила о томе ко се може позивати на разлоге ништавости и у којим роковима, да ли је могућа конвалидација као и правне последице оваквих уговора, другачији него што је то случај код ништавих уговора.

Закон о облигационим односима прописује да је правни посао рушљив, алтернативно: ако га је закључила ограничено пословно способна страна²³, уколико је при његовом закључењу било мана у погледу воља страна или у другим случајевима одређеним било овим законом било посебним прописима.²⁴

¹⁹ Д. Попов, *Грађанско право. Општи део*, Београд, 2005, 308.

²⁰ Односно, како то формулише закон о облигационим односима: „Право на истицање ништавости не гаси се.” Закон о облигационим односима, чл. 110.

²¹ С. Перовић, *Неважећи уговори према Закону о облигационим односима*, Привреда и право, Загреб, 1978, бр. 10/1978, 34.

²² Д. Попов, *Рушљивост правног посла услед заблуде*, Зборник радова, Нови Сад, 2006, vol. 40, no. 3, 232

²³ Подсетимо, ограничено пословно способна су лица од четрнаесте до осамнаесте године живота, као и пунолетна лица која су делимично лишена пословне способности у одговарајућем, законом прописаном поступку. Ова лица могу самостално да закључују правне послове мањег значаја као и добротине правне послове из којих стичу права. Такође, са навршених петнаест година, малолетници могу самостално заснивати радни однос и располагати својом зарадом. Осим у напред наведеним случајевима, за пуноважност било ког правног посла који закључи ограничено пословно способно лице, потребна је сагласност његовог законског заступника.

²⁴ Закон о облигационим односима, чл. 111.

У групу рушљивих правних послова се сврставају и лезиони уговори²⁵, односно двострано обавезујући уговори код којих је евидентно нарушена сразмера узајамних давања странака²⁶ у време закључења тог правног посла, при чему оштећена страна није знала нити је морала знати за праву вредност. Закон предвиђа и случајеве у којима се правила о лезионим уговорима неће применити²⁷, као и преклузивни рок од годину дана у ком може да се захтева поништај лезионог уговора.²⁸

Закон као један од разлога за рушљивост правног посла помиње и постојање неке од мана воље приликом његовог закључења. Мане воље представљају недостатке изјављене воље услед којих правни посао не производи жељено дејство²⁹ – било да воља није изјављена слободно и одговорно, било да је била заснована на погрешној представи о некој правно релевантној околности. Воља је „мањкава” уколико је изјављена услед претње, принуде, битне заблуде или преваре.³⁰

Претња постоји уколико једна страна у правном послу или треће лице другој страни стави у изглед неко зло, на тај начин изазивајући код

²⁵ О томе постоји претежна сагласност у домаћој правној теорији, премда има и мишљења по којим су овакви уговори заправо апсолутно ништави, док се фиктивни и симуловани правни послови сврставају у категорију рушљивих. Д. Попов, *Грађанско право. Општи део*, Београд, 2005, 283.

²⁶ Закон користи формулацију „очигледна несразмера”, чиме је усвојен тзв. субјективни појам прекомерног оштећења. Са друге стране, у нашем предратном праву било је прихваћено чисто објективно схватање по коме се, као и у посткласичном римском праву, захтевало оштећење преко половине како би се на закључени уговор применила правила о лезионим уговорима.

²⁷ Изричито је прописано да се правила о прекомерном оштећењу не могу применити код уговора на срећу, јавне продаје, нити кад је неко платио вишу цену за ствар која за њега има афекциону вредност. Закон о облигационим односима, чл. 139. Поред тога, предвиђена је и могућност конвалидације лезионог уговора, о чему ће бити речи касније.

²⁸ Занимљиво је да нека права, међу којима су и италијанско, немачко и швајцарско, не познају институт прекомерног оштећења већ лезионе уговоре сматрају за једну од врста зеленашких уговора. Са оваквим ставом који је присутан у странијој теорији не слаже се аутор И. Симоновић, из следећих разлога: „Узрок који је довео до несразмере чинидаба је озбиљнији код зеленашког уговора и, са становишта јавног права, неморалан (искоришћавање неповољног положаја сауговарача ради стицања несразмерне користи), па такав уговор не може да произведе никакво правно дејство. У уговору са прекомерним оштећењем, еквивалентност је нарушена због незнања оштећеног за праву вредност чинидаба чега, најчешће, друга страна није ни свесна, па се не може говорити о намерном стицању предности уговарањем повољнијих услова за себе, као код зеленашког уговора.” И. Симоновић, *Респицијуција у грађанском праву – домашај примене*, Ниш, 2012, 124.

²⁹ Д. Попов, *Рушљивосић правног посла услед заблуде*, Зборник радова, Нови Сад, 2006, vol. 40, no. 3, 232.

³⁰ Занимљиво је да превара подразумева квалификовани облик заблуде, а наш Закон о облигационим односима принуду посматра као један облик претње. Самим тим би се мане воље, *mutatis mutandis*, могле свести на недостатке воље услед заблуде или услед претње.

друге стране оправдан страх, због кога друга страна закључује правни посао. У питању је свесна несагласност између унутрашње и изјављене воље³¹. Ивана Симоновић претњу карактерише као „најозбиљнији недопуштени утицај на слободу воље стране у правном послу“³².

Међутим, Закон о облигационим односима је изричит – како би једна страна могла да захтева поништај правног посла³³, нужно је да је претња била противправна³⁴, да је изазвала оправдани страх код друге стране³⁵ и да је одлучујуће утицала на формирање воље за закључење правног посла. Претње могу бити и моралне природе – на пример, уколико једна уговорна страна запрети да ће осрамотити другу откривањем неке њене тајне уколико ова не пристане да закључи уговор.³⁶

Занимљиво је питање каква је судбина правног посла када је једна уговорна страна закључила уговор због претње, али је извршило треће лице. У

³¹ Д. Попов, *Грађанско право. Општи део*, Београд, 2005, 296.

³² И. Симоновић, *Респицијуција у грађанском праву – домаћа примена*, Ниш, 2012, 124.

³³ Закон о облигационим односима, чл. 60. ст. 1.

³⁴ Противправна претња је она која је супротна позитивноправним правилима или моралу. Међутим, уколико постоји претња употребом дозвољеног правног средства и то у складу са циљем због ког је исто и установљено, таква претња се неће сматрати противправном – на пример, уколико поверилац прети дужнику да ће прибећи принудном извршењу потраживања ако му овај не пружи потребно обезбеђење у виду залогe или јемства. Такође, странка која изнесе свој став о последици одређеног поступка друге уговорне стране, не чини претњу која утиче на важност правног посла. Такав став подржала је и судска пракса – према пресуди Врховног суда Србије посл. број Рев. 4313/97 од 01.10.1997. године не сматра се претњом то што је тужени потписао анекс уговора и исти доставио тужиоцу заједно са писмом у ком је нагласио да ће сматрати да је уговор раскинут уколико тужилац не потпише анекс. У образложењу ове пресуде, између осталог, стоји следеће: „Претња је стављање у изглед неког зла. Овде тога нема. У писму се само износи шта ће тужени сматрати ако тужилац не потпише анекс уговора. Тужени је странка у уговору, равноправна са тужиоцем. Његова воља у закљученом уговору није ни јача ни слабија од воље тужиоца. Иза те воље не стоји ауторитет власти. Зато се његово схватање о значају неприхватања анекса не може узети као претња, поготово не као недопуштена претња. У писму се у ствари само најављује настанак евентуалног спора, а пошто његово решавање не зависи од воље туженог, његово писмо, по разумној оцени, није могло бити схваћено као стављање у изглед тужиоцу неког зла.”

³⁵ Чл. 60. ст. 2. Закона о облигационим односима прецизира да се страх сматра оправданим ако се из околности види да је озбиљном опасношћу угрожен живот, тело и друго значајно добро уговорне стране или трећег лица. Према томе, наш закон прихвата објективно-субјективно становиште о оправданости страха. Слично решење је прихваћено и у швајцарском праву, које прихвата објективизирани субјективни критеријум (да ли се странка морала осећати угроженом), док француско и немачко право прихвата субјективни критеријум. У римском праву се критеријум мењао – док је дуго времена важило да се претња узима у обзир само ако би застрашила и веома постојаног човека (јер „претор не штити страшљивце”), касније је тај критеријум спуштен, тако да се узимао за релевантан утицај претње на просечног човека.

³⁶ О. Станковић и В. Водинелић, *Увод у грађанско право*, Београд, 1995, 182.

немачком праву у таквом случају одлучујући значај има савесност лица са којим је спорни правни посао закључен – наиме, правни посао ће бити рушљив само ако је то лице знало или је морало знати за претњу. Швајцарско право предвиђа да страна коју је треће лице принудило претњом да закључи одређени правни посао може да из тог разлога тражи поништај истог, али је дужна да накнади штету другој страни, ако је била савесна.

У нашем и италијанском праву прихваћено је другачије решење – наиме, претња се увек сматра разлогом за поништај правног посла, без обзира на то да ли је друга страна у правном послу за њу знала. Поред тога, Закон о облигационим односима прихвата правило из швајцарског права о накнади штете савесној страни, при чему крајњи терет пада на треће лице које је претњу и извршило.

Принуда представља употребу физичке силе како би се у тренутку закључења правног посла једна страна принудила на одређени вид понашања. Аутори Станковић и Водинелић, међутим, оправдано истичу да је разлика између рушљивог и ништавог правног посла у случају употребе физичке силе приликом његовог закључења врло танка: „О принуди као о разлогу за рушљивост посла, међутим, може бити говора само ако се њоме не искључује у потпуности избор жртве између подношења патње и закључења уговора као мањег зла. У противном, ако принуда у потпуности искључује вољу жртве (тако да је њена изјава у ствари дело насилника), у питању је принудно закључен правни посао који је ништав и не производи никакво правно дејство.”³⁷

Превара постоји ако једна страна изазове заблуду код друге стране или је одржава у заблуди са намером да је тиме наведе на закључење уговора.³⁸ Другим речима, превара је „заблуда квалификована понашањем друге стране (саговорника лица у заблуди).”³⁹ Закон о облигационим односима изричито прописује да није нужно да заблуда буде битна како би се такав правни посао могао поништити.⁴⁰

Уколико је, пак, превару починило неко треће лице, последице су различите у зависности од природе правног посла који је закључен – наиме, док су добротини правни послови у том случају увек ништави, теретни правни посао ће бити рушљив само уколико је друга страна знала или морала знати за превару.⁴¹ У супротном, преварена страна може тражити накнаду штете од трећег лица које га је у заблуду довело или у истој одр-

³⁷ О. Станковић и В. Водинелић, *Увод у грађанско право*, Београд, 1995, 179.

³⁸ Закон о облигационим односима, чл. 65. ст. 1.

³⁹ О. Станковић и В. Водинелић, *Увод у грађанско право*, Београд, 1995, 178.

⁴⁰ Ипак, преваром се не може сматрати ако неко хвали или рекламира свој производ на начин који просечан потрошач не схвата озбиљно (тзв. дозвољена превара – *dolus bonus*).

⁴¹ Д. Попов, *Грађанско право. Општи део*, Београд, 2005, 294.

жало ради закључења правног посла у питању, али сам правни посао ће бити пуноважан.

Како је оваквим правним пословима повређен приватни, а не јавни интерес, суд на разлоге рушљивости не пази по службеној дужности. Стога, лица која имају правни интерес да се рушљив правни посао поништи⁴² морају се обратити суду и то у законом одређеним, преклузивним роковима.⁴³ Док је рок за подношење тужбе у току, за другу страну у правном послу, без обзира на то да ли је била савесна или не, постоји правна неизвесност. Како би се она отклонила, лице које та правна неизвесност погађа може да тражи од стране у правном послу у чијем је интересу рушљивост установљена да се у року не краћем од 30 дана изјасни да ли остаје при закљученом правном послу. Уколико се позвана страна у том року не изјасни или ако изјави да не остаје при закљученом правном послу, сматраће се да је уговор поништен.⁴⁴

Уколико страна у правном послу у чијем је интересу рушљивост установљена у законом прописаним преклузивним роковима не поднесе тужбу за поништај рушљивог правног посла, доћи ће до тзв. прећутне конвалидације правног посла. Уколико се пак она одрекне права да захтева поништење таквог правног посла, изричито изјави да жели да он остане на снази или предузме акте из којих је намера за конвалидацијом рушљивог правног посла неспорна, наступиће тзв. изричита (непосредна) конвалидација истог.

Правно дејство конвалидације је у оба случаја исто: рушљив правни посао, који је до тада важио само условно (био је тзв. храмајући правни посао – *negotium claudicans*), моментом конвалидације постаје пуноважан *ab initio* и на разлоге рушљивости који су обухваћени конвалидацијом се

⁴² Поред страна у правном послу, тужбу за поништење рушљивог правног посла могу поднети, *inter alia*, универзални наследник стране у правном послу код које је постојала мана воље, законски заступник ограничено пословно способног лица, ограничено пословно способно лице за поништење правних послова које је закључило без сагласности свог законског заступника, али у преклузивном року од три месеца након што је стекло потпуну пословну способност. Уколико је био преварен у погледу узраста ограничено пословно способног лица, или постојања сагласности његовог законског заступника, поништај тако закљученог правног посла може захтевати и сауговорач ограничено пословно способног лица. Д. Попов, *Грађанско право. Општи део*, Београд, 2005, 316.

⁴³ Ти рокови износе годину дана од дана сазнања за разлоге рушљивости (субјективни рок), односно три године од дана закључења правног посла. Ови рокови су исти за већину рушљивих правних послова, премда Закон о облигационим односима прописује и неке изузетке – лице које је као ограничено пословно способно лице закључило одређени правни посао без сагласности свог законског заступника, може у року три месеца од стицања потпуне пословне способности поднети тужбу суду са захтевом да такав правни посао поништи. Са друге стране, лезиони правни послови могу да се пониште у року од годину дана од дана кад су закључени.

⁴⁴ Закон о облигационим односима, чл. 112.

више не може позивати као на разлог за поништај конкретног правног посла. Другим речима, правни посао са недостатком који угрожава неки приватни интерес се претвара у пуноважан правни посао, а уз сагласност лица чији је интерес био повређен.⁴⁵

Још један пример могуће конвалидације рушљивих правних послова налазимо код лезионих уговора. Наиме, у складу са чл. 139. ст. 4. Закона о облигационим односима, такав уговор ће остати на снази уколико друга страна понуди допуну до праве вредности. Став је у нашој судској пракси да то она може учинити у свако доба, па чак и док траје поступак принудног извршења.

Уколико пак страна која за то има правни интерес поднесе тужбу за поништај рушљивог правног посла, судска одлука ће имати конститутивно дејство – правни посао који је био условно важећи сматра се да је био неважећи од почетка, као да није ни био закључен.⁴⁶ У нашем праву предвиђена је и могућност да се пониште само поједине одредбе рушљивих правних послова, тачније оне које садрже недостатак којим се вређа појединачни интерес, а да правни посао остане на снази. То је могуће само под условом да одредбе које се поништавају нису услови пуноважности правног посла.

Кад до поништаја рушљивог правног посла дође одлуком суда, правне последице су исте као и код ништавих правних послова – реституција и накнада штете настале због ништавости правног посла. У нашој правној теорији је то објашњено на следећи начин: „Разлике између ништавих и рушљивих уговора⁴⁷ значајне су само до правноснажности пресуде о утврђењу ништавости, тј. поништењу уговора. Након тога, настају правне последице исте за све неважеће уговоре, независно од разлога неважности, јер он више није битан.”⁴⁸

⁴⁵ Међутим, како би наступила било изричито било прећутна конвалидација била дозвољена, неопходно је да претходно буду испуњени одређени предуслови: да је страна у правном послу у чијем интересу је рушљивост дозвољена свесна рушљивости правног посла, као и последица његовог накнадног оснажења; да је пословно способна и да је изјава воље којом оснажује мањкав правни посао слободно дата са намером да такав правни посао производи дејство. Поред тога, услов дозвољености конвалидације јесте и да се њоме не угрожавају права трећих савесних лица. Д. Попов, *Грађанско право. Општи део*, Београд, 2005, 320.

⁴⁶ Међутим, стране у правном послу који је поништен због рушљивости могу постићи договор по коме правни посао неће производити дејства само убудуће (*ex tunc*). И. Симоновић, *Реституција у грађанском праву – домаћај примене*, Ниш, 2012, 126.

⁴⁷ Правна теорија се често фокусира на уговоре као најзаступљенији вид правних послова. С обзиром на то да је „правни посао” шири од појма „уговор” у овом раду је чешће коришћен тај термин, премда се рушљивост правних послова по преовлађујућем схватању у правној теорији односи на уговоре као двостране правне послове.

⁴⁸ И. Симоновић, *Реституција у грађанском праву – домаћај примене*, Ниш, 2012, 126.

Пошто је суштина реституције у успостављању пређашњег стања у имовини заинтересованих лица, или стања које је економски најприближније пређашњем⁴⁹, Закон о облигационим односима фаворизује враћање оног што је испуњено на основу поништеног рушљивог правног посла, а давање накнаде у новцу предвиђа само у случају да натурална реституција није могућа или ако се истој противи природа оног што је испуњено.⁵⁰

Посебна правила важе за реституцију у случају када је поништен правни посао који је закључило ограничено пословно способно лице без сагласности свог законског старатеља.⁵¹

Изузетно је значајно да се тужбом за поништење рушљивог правног посла захтева и повраћај испуњеног, јер суд по службеној дужности не расправља нити доноси одлуку о повраћају у пређашње стање. Захтев за повраћај у пређашње стање се може остварити и у посебном поступку, након доношења пресуде о поништају правној посла. Тада ће предметна пресуда бити доказ о основаности тужиоачевог реститутивног захтева.⁵²

Закон о облигационим односима у случају рушљивости примењује принцип субјективне одговорности. Право на накнаду штете има савесна страна. Закон о облигационим односима прописује да је уговарач на чијој је страни узрок рушљивости одговоран за штету коју трпи због поништења уговора, ако овај није знао нити је могао знати за постојање узрока рушљивости уговора.⁵³ Према томе, дужник накнаде штете може бити како страна која је другу навела на закључење правног посла преваром, претњом или принудом, тако и страна која је без своје кривице доведена у стање битне заблуде под условом да је друга страна у правном послу била савесна.

Чланом 116. Закона о облигационим односима прописано је да ће дужник накнаде штете настале поништењем уговора бити и ограничено пословно способно лице које је лукавством уверило другу страну у том правном послу да је пословно способно.⁵⁴ Поред начела реституције и накнаде штете, правна последица неважећих правних послова је увек и заштита права савесних трећих лица.⁵⁵

⁴⁹ Ibidem, 107.

⁵⁰ Закон о облигационим односима, чл. 113.

⁵¹ Наиме, према чл. 114. Закона о облигационим односима, у том случају друга страна у правном послу може захтевати враћање само оног дела испуњења који се налази у имовини ограничено пословно способног лица, или је употребљен у његову корист, као и оног што је намерно уништено или отуђено.

⁵² И. Симоновић, *Реституција у грађанском праву – домашај примене*, Ниш, 2012, 110.

⁵³ Закон о облигационим односима, чл. 115.

⁵⁴ И. Симоновић, *Реституција у грађанском праву – домашај примене*, Ниш, 2012, 126.

⁵⁵ Ibidem.

ЗАБЛУДА И ПРАВНЕ ПОСЛЕДИЦЕ ЗАБЛУДЕ

Заблуда представља погрешно схватање о стварности⁵⁶. Суштину заблуде, када је материја правних послова у питању, Борис Визнер објашњава на следећи начин: „Код заблуде се ради о неподударању психичких представа уговорне стране о некој чињеници, о неком фактичком стварном стању, јер је њена предоцба о тој чињеници неисправна у односу на стварно постојеће стање, због чега она несвесно изјављује нешто друго од онога што је стварно намеравала изјавити.”⁵⁷ Стога је један део аутора заступао становиште по коме код заблуде постоји несвестан несклад између воље и њене изјаве.⁵⁸

Овакву дефиницију критикује Слободан Перовић, који сматра да овде нема несклада између интерне воље и оне која је изјављена, те да лице које је у заблуди заправо изјављује и верно преноси своју унутрашњу вољу која је формирана на нетачној представи стварног стања.⁵⁹ Стога он заблуду у уговорном праву дефинише као нетачну представу о правним чињеницама релевантним за пуноважност уговора.⁶⁰ Она може бити изазвана различитим чиниоцима у које *inter alia* спадају образованост уговорне стране, степен њеног познавања одређене струке, ствари или процеса, али и постојање одређених навика, схватања у промету или тренутне жеље или потребе за неком ствари или радњом.

Питање које је у иностраној литератури изазвало доста полемике односи се на то да ли може постојати институт заблуде код једностраних правних послова, односно оних код којих је за наступање правних дејстава довољна изјава воље само једне стране. У овом погледу наилазимо на врло различита схватања – поједини аутори су доводили у питање сам појам једностраног правног посла. Други су пак сматрали да је код таквих правних послова институт заблуде непотребан јер се његова функција остварује другим средствима, а било је и оних који су позивали на то да се заблуда код једностраних правних послова посебно регулише.⁶¹

⁵⁶ Према мишљењу аутора Д. Хибер, под овај појам би се могло подвести и одсуство било какве представе о стварности. Д. Хибер, *Појам бићне заблуде при закључењу уговора*, Београд, 1991, 10.

⁵⁷ Б. Визнер, *Правно релевантно значење заблуде о моштиву*, Гласник адвокатске коморе Војводине, часопис за правну теорију и праксу, Нови Сад, 1977, vol. 26, no. 1, 14.

⁵⁸ Б. Визнер, *Коментар Закона о обвезним (облигационим) односима*, Загреб, 1978, 279.

⁵⁹ С. Перовић, *Облигационо право*, Београд, 1980, 287.

⁶⁰ *Ibidem*.

⁶¹ Д. Хибер, *Појам бићне заблуде при закључењу уговора*, Београд, 1991, 36.

За ово последње решење се залаже и Драгор Хибер: „Потребе правног саобраћаја изискују да објективно право веже за изјаву воље једног лица настанак права и обавеза. Таква изјава воље може бити погођена заблудом и нема посебних специфичних разлога да та заблуда не буде узета у обзир, мада логика једностраног обавезивања нуди и друга средства за отклањање њених последица.”⁶² Међутим, Закон о облигационим односима заблуду регулише у оквиру правила о уговорима, дакле двостраним правним пословима, из чега се на посредан начин може извести закључак о ставу који је наш законодавац заузео о том питању.

Постоје различите врсте заблуда, у зависности од критеријума поделе. Ми ћемо се ограничити на најважније, традиционалне поделе. Тако, у зависности од чињенице на коју се заблуда односи, разликујемо заблуду о природи правног посла (*error in negotio*), заблуду о личности (*error in personae*), заблуду о предмету правног посла (*error in corpore*), заблуду о својствима или супстанцији предмета (*error in supstantia*), заблуду о мотиву (*error in motivo*), заблуду о каузи или циљу правног посла (*causa finalis*) и заблуду због погрешног преношења воље (*falsa demonstratio*).⁶³

Заблуда о природи правног посла постоји уколико једна страна верује да је закључила један правни посао, а заправо је закључен неки други правни посао.⁶⁴ У нашој правној теорији има мишљења по којима је појам заблуде о природи правног посла садржан у појму заблуде о предмету уговора, схваћеног у ширем смислу као погрешан идентитет главне чинидбе.⁶⁵ Према ауторима који заступају овакво становиште, заблуда о природи правног посла је самостална врста заблуде само када се односи на питање наплативости, теретности или бестеретности правног посла.⁶⁶

Заблуда о личности постоји када једна страна има погрешну представу о идентитету друге⁶⁷, или о личним својствима тог лица.⁶⁸

⁶² Д. Хибер, *Појам бићине заблуде при закључењу уговора*, Београд, 1991, 52.

⁶³ Д. Попов, *Грађанско право. Општи део*, Београд, 2005, 285.

⁶⁴ На пример, оваква заблуда постоји уколико је једна страна уместо уговора о линзину који је мислила да закључује заправо закључила уговор о купопродаји са оброчним плаћањем цене, јер је приступајући формуларном уговору погрешно разумела његове одредбе. Д. Хибер, *Појам бићине заблуде при закључењу уговора*, Београд, 1991, 305.

⁶⁵ Б. Визнер, *Коментар Закона о обвезним (облигационим) односима*, Загреб, 1978, 285.

⁶⁶ *Ibidem*, 286.

⁶⁷ На пример, уколико је једно лице закључило уговор са архитектом А, а заправо је закључило уговор са архитектом Б; С. Перовић, *Облигационо право*, Београд, 1980, 288.

⁶⁸ Д. Попов, *Рушљивост правног посла услед заблуде*, Зборник радова, Нови Сад, 2006, vol. 40, no. 3, 235.

Заблуда о предмету правног посла се односи на погрешан идентитет објекта поводом кога се уговор закључује.⁶⁹ Како објекат (предмет) закључивања уговора не мора бити телесна ствар, неки аутори истичу да је прецизнија дефиниција по којој се код ове врсте заблуде заправо ради о „погрешном идентитету предмета, садржаја уговорне обавезе или главне чинидбе”⁷⁰.

Заблуда о својствима или супстанцији предмета постоји уколико је једна уговорна страна погрешно сматрала да предмет који је објект правног посла има одређене нарочите особине⁷¹ или је сачињен од одређеног материјала⁷². Иако поједини правни теоретичари заступају став по коме нема потребе за посебним разликовањем заблуде о предмету уговора и заблуде о његовим својствима или супстанцији,⁷³ већина аутора сматра да се између ове две врсте заблуда не може ставити знак једнакости.

Заблуда о мотиву постоји када приликом склапања уговора изјављена воља уговорне стране одговара њеној правој вољи, али је она заснована на погрешном мотиву, побуди, због које се она и одлучила на склапање уговора.⁷⁴ Она постоји уколико једна уговорна страна стекне погрешно убеђење о некој правној чињеници, која је побуди и определи да закључи одређени уговор.⁷⁵

Појам заблуде о каузи је веома споран у правној теорији. У вези са тим постоје четири схватања, односно четири теорије: теорија конкуренције, теорија асимилације, теорија елиминције и интерпретације. Према првој, заблуда о каузи јесте посебна врста заблуде и постоји уколико у закљученом правном послу долази до контрапрестације, али се она разликује од жељене. Према другој, теорији асимилације, свака битна заблуда представља случај одсуства или привидности каузе, тако да се заблуда о

⁶⁹ Оваква заблуда ће постојати, на пример, уколико купац мисли да је купио једну, а продавац да је продао другу ствар Д. Попов, *Грађанско право. Општи део*, Београд, 2005, 285.

⁷⁰ Б. Визнер, *Коментар Закона о обвезним (облигационим) односима*, Загреб, 1978, 283.

⁷¹ Због тога се у литератури још налази на назив „заблуда о квалитету”. Д. Хибер, *Појам бићне заблуде при закључењу уговора*, Београд, 1991, 314.

⁷² На пример, уколико купац верује да је купио огрлицу од белог злата, а огрлица је заправо сребрна ради се о заблуди о материјалу од ког је одређена ствар сачињена. Када, међутим, купимо слику у уверењу да је у питању антиквитет велике уметничке вредности, а заправо је у питању слика која је скорашња репродукција оригинала, ради се о заблуди о особинама, својствима предмета правног посла.

⁷³ Д. Хибер, *Појам бићне заблуде при закључењу уговора*, Београд, 1991, 314.

⁷⁴ Заблуда о мотиву постоји, на пример, уколико за своју кћер купимо намештај у уверењу да ће се за месец дана удати, али она заправо нема намеру да то учини. Б. Визнер, *Правно релевантно значење заблуде о мотиву*, Гласник адвокатске коморе Војводине, часопис за правну теорију и праксу, Нови Сад, 1977, vol. 26, no. 1, 16.

⁷⁵ С. Перовић, *Облигационо право*, Београд, 1980, 289.

каузи не може сматрати једном од врста битне заблуде. Према теорији елиминације, нема места конституисању појма заблуде о каузи јер теорија заблуде и теорија каузе имају потпуно одвојено поље примене. Теорија интерпретације сматра да је кауза кључ, принцип којим се треба водити приликом утврђивања да ли је конкретан случај заблуде битан или не.⁷⁶

Према дефиницији која је прихваћена у нашој правној теорији, заблуда о каузи или циљу правног посла постоји када се погрешна представа односи на циљ (сврху) који страна у правном послу жели да постигне његовим закључењем.⁷⁷ У складу са различитим схватањима појма каузе у правној теорији, постоје и мишљења по којим је заблуда о каузи заправо заблуда о одлучном мотиву, побуди због које се правни посао закључује, те да није нужно раздвајање ове две врсте заблуде.

Заблуда због погрешног преношења воље постоји уколико је једна страна у правном послу изјавила вољу, али је треће лице ту вољу другој страни погрешно пренело.⁷⁸ Занимљиво је напоменути да неки аутори овој класичној подели додају и заблуду о рачунском податку, која настаје када се приликом писмене редакције уговора у писању или преписивању погрешно пренесе нека цифра⁷⁹ или реч. По нашем схватању, а и схватању које преовлађује у правној теорији, заблуда о рачунском податку је подврста заблуде због погрешног преношења воље и није је потребно издвајати као посебну врсту заблуде, нити за то суштински има основа.

Поред ове, класичне поделе, поменућемо и поделу на правну заблуду (*error iuris*)⁸⁰ и стварну заблуду (*error facti*)⁸¹, у зависности од тога да ли се погрешна представа односи на непознавање правних прописа или на неко фактичко стање.⁸²

⁷⁶ Д. Хибер, *Појам бићине заблуде при закључењу уговора*, Београд, 1991, 322–325.

⁷⁷ Овакав вид заблуде ће, на пример, постојати уколико једно лице закључи уговор о осигурању одређене ствари не знајући да је исту његов претходник већ осигурао код истог осигуравача. С. Перовић, *Облигационо право*, Београд, 1980, 289.

⁷⁸ На пример, уколико понуђени телеграмом обавести понудиоца „са понудом сам сагласан” а понудилац услед грешке коју је службеник у пошти начинио приликом одашиљања телеграма, добије телеграм у ком стоји „са понудом нисам сагласан”. С. Перовић, *Облигационо право*, Београд, 1980, 289.

⁷⁹ Таква заблуда би, примера ради, постојала у случају када се грешком унесе да је предмет купопродајног уговора 1.000 килограма жита, уместо 100 килограма колико би требало да пише. С. Перовић, *Облигационо право*, Београд, 1980, 289.

⁸⁰ Слободан Перовић истиче да је боље решење назив „заблуда о праву” јер су све заблуде, па и оне које се односе на фактичке околности правне, у смислу да могу производити правна дејства. С. Перовић, *Облигационо право*, Београд, 1980, 289.

⁸¹ У складу са претходно наведеним терминолошким дистинкцијама, један део аутора користи термине „заблуда о праву” и „заблуда о чињеницама”. Д. Хибер, *Појам бићине заблуде при закључењу уговора*, Београд, 1991, 395.

⁸² Рецимо да је једно лице закључило уговор са другим које има 17 година. Заблуда о праву би постојала уколико је сауговорач знао да то лице има 17 година, али је мислио да

Међутим, било би погрешно закључити да је свака од описаних заблуда правно релевантна.⁸³ Наш цењени стручњак Слободан Перовић каже: „Познато је да разне врсте заблуде не могу имати исти утицај на пуноважност уговора. Једне су по природи такве да дубоко засецају у егзистенцију уговора, друге су узроци рушљивости уговора, а присуство трећих може бити правно ирелевантно.”⁸⁴

Професор Перовић је очигледно био под снажним утицајем француске правне теорије, која је све врсте заблуда поделила на три категорије: заблуде које спречавају настанак правног посла и повлаче апсолутну ништавост (пример за такву заблуду би била заблуда о предмету правног посла), заблуде које представљају мане воље и чине правни посао рушљивим (такве су заблуде о лицу у случајевима кад су закључени уговори (*intuitu personae*) и такозване небитне заблуде, које немају утицаја на пуноважност уговора (на пример заблуда о небитним својствима ствари).⁸⁵

Самим тим, у складу са начелима сигурности и ефикасности правног промета, не сматра се свака заблуда о неком од елемената правног посла маном воље, односно разлогом за поништај правног посла, већ само такозвана „битна заблуда”. Међутим, остаје питање који критеријум треба узети као одлучујући за разликовање заблуде која је битна и има утицаја на пуноважност уговора, од оне која то није.

Представници субјективне теорије, попут Савињија, сматрали су да би ово разликовање требало извршити на основу чисто субјективног критеријума – да ли је заблуда одлучујуће утицала на вољну одлуку оног ко је био у заблуди да закључи уговор, или би он исти закључио и да је знао за право стање ствари? У првом случају ради се о битној заблуди, док је небитна она која није имала никакав или је имала незнатан утицај на вољну одлуку лица у заблуди. Са друге стране, у неким законодавствима попут немачког, прихваћен је објективни критеријум – наиме, битна заблуда по-

се пословна способност стиче са 17 година. Заблуда о чињеницама би постојала уколико то лице зна да се пословна способност по нашем позитивном законодавству стиче са 18 година, али је мислио да лице са којим склапа уговор има 18, а не 17 година. С. Перовић, *Облигационо право*, Београд, 1980, 289.

⁸³ Занимљиво је напоменути да се у првој фази развоја римског права сматрало да ниједна заблуда не утиче на пуноважност уговора. Касније, крајем периода Републике, заблуда је прихваћена као узрок апсолутне ништавости уговора, али само у одређеним случајевима – уколико је у питању била заблуда о природи правног посла, о лицу али само код уговора *intuitu personae*, о предмету уговора и супстанци ствари. С. Перовић, *Облигационо право*, Београд, 1980, 288.

⁸⁴ С. Перовић, *Неважећи уговори према Закону о облигационим односима*, Привреда и право, Загреб, 1978, бр. 10/1978, 41.

⁸⁵ Д. Попов, *Рушљивост правног посла услед заблуде*, Зборник радова, Нови Сад, 2006, vol. 40, no. 3, 237.

стоји уколико изјавилац на основу разумног расуђивања не би дао такву изјаву воље да је знао за право стање ствари.⁸⁶

У нашој правној теорији, Визнер је истицао да је битна заблуда она која се односи на битне састојке, односно битне околности које чине садржај намераваног правног посла и одлучне су за његов ваљани настанак и постојање. Насупрот томе, небитна заблуда се односи на небитне састојке и споредне околности које не утичу пресудно на то да ли ће правни посао настати и постојати, нити чине садржај истога.⁸⁷ Другим речима, битна заблуда постоји уколико уговорна страна има погрешну представу о правним чињеницама које су релевантне за пуноважност правног посла.⁸⁸

У погледу начина регулisaња овог питања редактори европских грађанских кодификација су се определили за различит приступ, у складу са схватањима која преовлађују у правној теорији дотичне државе. Стога, на пример, у Немачком⁸⁹ и Аустријском грађанском законуку нису набројане поједине врсте заблуда које се сматрају битним, већ је појам битне заблуде одређен на општи начин, уз прописивање додатних услова који морају бити испуњени како би се могао захтевати поништај конкретног правног посла.⁹⁰ Слично су поступили и редактори Пољског грађанског законика.⁹¹

Редактори Италијанског грађанског законика су се одлучили за радикално другачији приступ – уместо постављања општих критеријума за постојање заблуде која представља ману воље, чиме се оставља суду да процени на основу околности сваког појединачног случаја да ли су ти општи услови за постојање битне заблуде испуњени, у овом законуку је

⁸⁶ Ibidem.

⁸⁷ Б. Визнер, *Коментар Закона о обвезним (облигационим) односима*, Загреб, 1978, 280.

⁸⁸ Д. Попов, *Рушљивост правног посла услед заблуде*, Зборник радова, Нови Сад, 2006, vol. 40, no. 3, 233.

⁸⁹ У складу са већ описаним схватањем које је доминантно у немачкој правној теорији, Немачки грађански законик предвиђа да лице које је приликом изјаве воље било у заблуди о њеној садржини или уопште није хтело да учини изјаву такве садржине, може своју изјаву оспорити под условом да пружи доказе да такву изјаву не би дало при стварном познавању ствари и у разумној оцени случаја. Овај Законик такође прописује да ће се као заблуда о садржини изјаве воље узети и заблуда о таквим својствима лица или ствари која се у промету сматрају за битне. С. Перовић, *Облигационо право*, Београд, 1980, 292.

⁹⁰ У Аустријском грађанском законуку је децидно наведено да је само битна заблуда разлог за поништај правног посла, и то под условом да је исту друга страна проузроковала или јој је према околностима она морала упасти у очи. Евидентно је да овај законик не прави разлику између заблуде и преваре. С. Перовић, *Облигационо право*, Београд, 1980, 292.

⁹¹ Занимљиво решење, које представља мешавину француског субјективистичког и немачког објективистичког схватања битне заблуде, предвиђа Пољски грађански законик. Наиме у овој грађанској кодификацији је општом одредбом одређено да на пуноважност правног посла утиче само она заблуда која оправдава уверење да давалац изјаве не би дао изјаву те садржине да је знао за заблуду и да је ствар разумно ценио. С. Перовић, *Облигационо право*, Београд, 1980, 292.

начињен покушај да се исцрпним и прецизним казуистичким набрајањем обухвате сви случајеви битне заблуде.

Швајцарски грађански законик наводи најтипичније врсте заблуда које се могу сматрати битним, али и општу формулу која омогућује да се, у зависности од конкретног случаја, и други видови заблуда подведу под појам битних. Такво, компромисно решење је прихваћено и у нашем праву – Закон о облигационим односима у одељку о манама воље прописује да је заблуда битна ако се односи на битна својства предмета, или на лице са којим се закључује уговор ако се исти закључује с обзиром на то лице, као и на околности које се по обичајима у промету или по намери странака сматрају одлучним, а страна која је у заблуди не би иначе закључила уговор такве садржине.⁹² Такође, чл. 62. Закона о облигационим односима прописано је да ће се код уговора без накнаде битном заблудом сматрати и заблуда о побуди која је била одлучна за преузимање обавезе.

Законодавац је изричито предвидео да се заблуда о својствима предмета, као и заблуда о личности код *intuitu personae* уговора увек сматрају битним, док је за остале облике заблуде који утичу на пуноважност уговора потребно да се кумулативно испуне како објективни, тако и субјективни услов.⁹³ Шта се под тиме подразумева на врло сликовит начин описује Ђорђе Калабић: „Свака изјава воље има објективну садржину. Ако се та објективна садржина не слаже са оним што је изјавилац воље желео (објективни услов битне заблуде) и исту не би изјавио да је знао оно што није знао тј. да се у таквом случају не би закључивао правни однос (субјективни услов битне заблуде), онда је изјавилац воље у битној заблуди.”⁹⁴

Заблуда о својствима предмета подразумева да је једна страна имала погрешну представу о особинама ствари поводом које је уговор закључен.⁹⁵ Треба нагласити да је на основу формулације у Закону о облигационим односима нејасно да ли се заблуда односи на предмет правног посла, или на објект истог. Применом логичког тумачења, али и упоредноправног метода, долазимо до закључка да је у питању ово друго. У вези са тим шта се сматра под битним својствима објекта правног посла, постоје субјективна и објективна схватања. Објективна схватања потичу још из римског права и заснивају се, како им и само име каже, на примени објективног критеријума приликом одређивања појма заблуде о битним

⁹² Закон о облигационим односима, чл. 61. ст. 1.

⁹³ Д. Попов, *Рушљивост правног посла услед заблуде*, Зборник радова, Нови Сад, 2006, vol. 40, no. 3, 239.

⁹⁴ Ђ. Калабић, *Ушцај заблуде на судбину уговора*, Гласник адвокатске коморе Војводине, часопис за правну теорију и праксу, Нови Сад, 1960, vol. 9, no. 10, 5.

⁹⁵ *Ibidem*.

својствима предмета: од какве се материје ствар која је предмет уговора састоји, какве су физичке или хемијске особине те ствари а од значаја је и њен састав и особине, квалитети који јој дају специфичну природу и по којима се она разликује од других врста ствари.⁹⁶ Субјективна схватања су новијег датума и по њима су битна она својства одређене ствари, било да је у питању сама материја од које је она сачињена или одређени квалитет, која су навела лице да уопште закључи правни посао.

У нашој правној теорији је прихваћен став по коме субјективни критеријум више одговара стварности, јер не само што обухвата погрешну представу о самој материји од које је ствар сачињена, већ такође и својство ствари које се у конкретном случају јавља као битно за одлуку да се правни посао закључи.⁹⁷

Врло је важно начинити разликовање између заблуде о битним својствима предмета уговора и одговорности за материјалне и правне недостатке ствари („скривене мане”), која је такође предвиђена Законом о облигационим односима.⁹⁸

Како се и једна и друга група правила односи на материјална својства ствари која је предмет уговора, извесни аутори заступају став по коме оне имају исти циљ и основ, да их веже иста идеја и да би их због тога требало приближити и избрисати разлику која се међу њима поставља у законодавном регулисању.⁹⁹ Међутим, такво решење не би било оправдано, јер између ових правила постоје и значајне разлике, пре свега у погледу циља који се њима постиже – сврха прописивања одговорности за материјалне и правне недостатке ствари јесте одржавање начела еквивалентности узајамних престација код теретних уговора, услед чега овај вид одговорности не постоји код добротних уговора. Насупрот томе, постојећа заблуда о битним својствима предмета правног посла је разлог због кога се може захтевати поништај како теретних, тако и добротних правних послова,¹⁰⁰

⁹⁶ С. Перовић, *Облигационо право*, Београд, 1980, 294.

⁹⁷ *Ibidem*, 295.

⁹⁸ Тако, чл. 121. Закона о облигационим односима прописује да код уговора са накнадом сваки уговорач одговара за материјалне недостатке свог испуњења, као и за правне недостатке. Истим чланом прописана је и дужност уговорне стране у уговорима са накнадом да штити другу страну од права и захтева трећих лица којим би њено право било искључено или сужено, те је предвиђена сходна примена одредби овог Закона о одговорности продавца за материјалне и правне недостатке, уколико за одређени случај није прописано нешто друго. Закон о облигационим односима.

⁹⁹ С. Перовић, *Облигационо право*, Београд, 1980, 295.

¹⁰⁰ Б. Визнер, *Коментар Закона о обвезним (облигационим) односима*, Загреб, 1978, 284.

јер је циљ прописивања правила о заблуди управо отклањање недостатка воље који се може јавити приликом закључивања правног посла.

Такође, док је у случају постојања заблуде о битним својствима предмета уговора управо нетачна представа о постојању одређеног својства предмета била одлучујући разлог закључивања правног посла, одговорност за материјалне и правне недостатке ствари се не сматра битним пред условом који је страну у правном послу определио да исти закључи.¹⁰¹

Ту разлике не престају: код одговорности за материјалне и правне недостатке ствари, у принципу се захтева да су они скривени, док то код заблуде о својствима предмета није случај. Различите су и правне последице: док постојање заблуде о својству предмета за последицу може да има само поништај правног посла, последице материјалних и правних недостатака ствари могу бити како раскид уговора, тако и снижење цене сразмерно мањој вредности ствари или отклањање мана исте.¹⁰²

Рокови за подношење тужбе су краћи у случају правних или материјалних недостатака ствари него код заблуде, премда је у извесним случајевима могуће да дође до конкуренције ова два права, па да извесно лице које је пропустило рок за подношење тужбе по основу одговорности за скривене мане поднесе тужбу по основу заблуде о супстанци ствари.¹⁰³

Заблуда о личности постоји уколико је правни посао закључен с обзиром на тачно одређено лице или његова лична својства, о којима је постојала погрешна представа. Оваква заблуда је битна само уколико је закључен уговор *intuitu personae*. Уколико би уговор био закључен без обзира на лична својства друге уговорне стране, заблуда о личности неће имати никакав утицај на његову правну ваљаност.¹⁰⁴ Ова правила важе како за физичка, тако и за правна лица.¹⁰⁵

¹⁰¹ Ibidem, 284.

¹⁰² С. Перовић, *Облигационо право*, Београд, 1980, 296.

¹⁰³ Ibidem.

¹⁰⁴ Борис Визнер такође сматра да је заблуда о личности увек битна уколико је у питању склапање особних, личних уговора и уопште правних послова код којих је индивидуалност друге уговорне стране од посебне важности, попут састављања тестаментa или склапања брака. Међутим, овај аутор истиче да, изван наведених случајева, битност заблуде о личности зависи од тога да ли је закључен правни посао без накнаде или са накнадом. Он даље наводи да је код добротиних правних послова заблуда о личности увек битна, док код теретних то може, али не мора бити случај, у зависности од тога да ли је личност саговорача важна и одлучна чињеница (на пример, уколико продавац допушта да се ствар купи на кредит јер познаје купца и верује му да ће рате исплаћивати благовремено) или није (пример за тајав теретни правни посао би била обична продаја ствари у замену за готов новац). Б. Визнер, *Коментар Закона о обвезним (облигационим) односима*, Загреб, 1978, 285.

¹⁰⁵ Ibidem.

Законом је изричито прописано, како смо већ навели, да се битном сматра и заблуда о мотиву односно о побуди закључења истог, али само ако се ради о добротним, бестеретним уговорима. Борис Визнер сматра да је овакво решење „нужно и оправдано због сигурности правног промета”¹⁰⁶, што објашњава на следећи начин: „Заблуда о мотиву није битна код двострано теретних правних послова, односно код уговора са накнадом, јер код њих она не чини њихов садржај и због тога њено евентуално постојање није познато другој уговорној страни, јер мотив, као такав, не спада у садржај правног посла и следом тога и не може утицати на његову ваљаност.”¹⁰⁷ Насупрот томе, код уговора без накнаде, постојећи мотив закључења правног посла је познат другој уговорној страни и чини део његовог садржаја.

Исти аутор наводи и да би евентуална дужност узимања у обзир постојеће побуде друге уговорне стране, односно њеног мотива за конкретно закључење двострано обавезног уговора са накнадом доводила до правне несигурности, јер би се у том случају једна уговорна страна присиљавала да узима у обзир нешто што јој није познато, уз могућност да се правни посао који је са њене стране потпуно правно ваљан ипак обори као непуноважан.¹⁰⁸

Међутим, Закон о облигационим односима предвиђа и изузетак од наведеног правила. Наиме, чл. 53. овог закона у ст. 2. прописује да ће уговор бити без дејства уколико је недопуштена побуда битно утицала на одлуку једног уговарача да закључи уговор уколико је то други сауговарач знао или је морао знати. Појам „недопуштена побуда” подразумева такву побуду која је супротна позитивним принудним прописима или моралу друштва.¹⁰⁹ Санкција коју у овом случају закон предвиђа је апсолутна ништавост, а услови за њену примену су, поред постојања недопуштене побуде, и чињеница да је она „битно утицала на одлуку једног уговарача да закључи уговор”, као и несавесност друге уговорне стране.

Идентична санкција је, у складу са ст. 3. истог члана Закона, прописана и у случају да је недопуштена побуда битно утицала на једну уговорну страну да закључи уговор без накнаде. Међутим, код добротних правних послова савесност друге уговорне стране није релевантна, односно није предуслов примене санкције апсолутне ништавости, што је изрочито наведено и у Закону.¹¹⁰

¹⁰⁶ Б. Визнер, *Правно релевантно значење заблуде о мотиву*, Гласник адвокатске коморе Војводине, часопис за правну теорију и праксу, Нови Сад, 1977, vol. 26, no. 1, 17.

¹⁰⁷ Ibidem.

¹⁰⁸ Б. Визнер, *Коментар Закона о обавезним (облигационим) односима*, Загреб, 1978, 290.

¹⁰⁹ Ibidem.

¹¹⁰ Закон о облигационим односима, чл. 53. ст. 3.

Уколико је побуда била предвиђена као услов ваљаности уговора са накнадом, на такав уговор ће се применити правила која важе за услов. У нашем праву је овакво правило прихваћено по угледу на аустријско право.¹¹¹

Заблуда о осталим елементима правног посла је збирни појам предвиђен Законом о облигационом односима, који је формулисан на тај начин да обухвати и све остале случајеве постојања битне заблуде у погледу неке одлучне околности. Закон ближе одређује да је одлучна околност она која се по обичајима у промету¹¹² или по намери странака сматра пресудном за закључење уговора. Додатна претпоставка за постојање битне заблуде јесте и да страна која је у заблуди не би закључила уговор да је знала за право стање ствари.¹¹³

Стога ћемо анализирати услове под којим се поједине врсте заблуда могу подвести под општу формулу битне заблуде предвиђене чл. 61. Закона о облигационим односима, у складу са схватањима наше правне теорије, али и судске праксе.

Заблуда због нетачног преношења може се сматрати битном, али само ако лице које је изјавило вољу ради закључења уговора која је због непажње трећег лица погрешно пренета другој уговорној страни да је знало за грешку не би закључило уговор такве садржине. На пример, уколико је због грешке коју је радница у пошти начинила приликом куцања у телеграму који је послат другој уговорној страни понуђено на продају тридесет килограма гвожђа уместо грожђа. Прихватам понуде уговор се сматра закљученим, али како лице чија је воља погрешно пренесена не би закључило такав уговор да је знало за садржину своје наводно изјављене воље, може се тражити поништај због битне заблуде. Међутим, уколико би у наведеном примеру понудилац, чија је воља непажњом трећег лица погрешно пренесена, био власник и винограда и гвожђаре, те би закључио такав уговор и да је знао грешку, неће бити реч о битној заблуди.

Важно је нагласити да је, како би правни посао закључен услед ове врсте заблуде био рушљив, неопходно да је битна заблуда настала непажњом, нехатом преносиоца изјаве. У супротном, уколико је до нетачног преношења дошло намерно, ради се о апсолутно ништавом правном по-

¹¹¹ Аустријски грађански законик у чл. 901. прописује да ће се побуда или циљ по-сматрати као и какав други услов ваљаности уговора, у случају да су то странке изричито одредиле. У осталим случајевима таква изјашњења немају никаквог утицаја на важност уговора са накнадом. С. Перовић, *Облигационо право*, Београд, 1980, 297.

¹¹² Даница Попов истиче да би се уместо термина „обичаји у промету” можда пре могло говорити о „схватањима која су се развила у правном промету”. Д. Попов, *Рушљивост правног посла услед заблуде*, *Зборник радова*, Нови Сад, 2006, vol. 40, no. 3, 239.

¹¹³ С. Перовић, *Облигационо право*, Београд, 1980, 296.

слу.¹¹⁴ Такође, уколико је заблуда која је настала нетачним преношењем довела до неспоразума, овлашћено лице није везано преклузивним роковима и може тужбом за утврђење тражити да се констатује да уговор у присуству ове заблуде није ни настао, без обзира на проток времена.¹¹⁵

Закон о облигационим односима у чл. 64. прописује да се заблуда лица преко кога је преносилац изјавио своју вољу сматра исто као и заблуда у властитом изјављивању воље. Другим речима, уколико је одређени правни посао закључен услед заблуде због нетачног преношења, сматра се да је у заблуди страна која је преко преносиоца одаслала своју изјаву воље, те да је она и овлашћена да тражи поништај тако закљученог правног посла.¹¹⁶

У вези са домаћајем правне заблуде у правној теорији постоје различита схватања. Наиме, већина аутора се залаже за примену правила *ignorantia iuris nocet*, чији корени потичу из римског права, у складу са којим правна заблуда није основ за поништај правног посла. Међутим, постоје и правни системи који дозвољавају изузетке: на пример, у аустријској правној теорији је прихваћено схватање по коме се у оправданим, прецизно одређеним случајевима може одступити од доследне примене овог правног начела.¹¹⁷

Решења која су у овом погледу прихваћена у савременом праву се разликују од државе до државе.¹¹⁸ Ипак, већини правних система је заједничка карактеристика да се од страна у правном послу очекује да познају садржину императивних норми¹¹⁹, те се заблуда о садржају таквих норми не сматра разлогом за поништај правног посла.¹²⁰

Наведено правило важи и у нашем праву, а његова примена је поделила правне теоретичаре: док једни сматрају да је такво решење оправдано и у потпуности складу са доследном применом начела правне сигурности,

¹¹⁴ Б. Визнер, *Коментар Закона о обвезним (облигационим) односима*, Загреб, 1978, 287.

¹¹⁵ С. Перовић, *Облигационо право*, Београд, 1980, 298

¹¹⁶ Б. Визнер, *Коментар Закона о обвезним (облигационим) односима*, Загреб, 1978, 287.

¹¹⁷ Тако Општи грађански законик из 1811. године прописује да се држалац неке ствари може третирати као савестан и поштен иако је био у правној заблуди у погледу садржаја законских прописа. Б. Визнер, *Коментар Закона о обвезним (облигационим) односима*, Загреб, 1978, 287.

¹¹⁸ Занимљиво је да Мађарски грађански законик прописује да се заблуда о правним питањима узима као узрок ништавости када је битна и уколико је правни стручњак, поступајући у оквиру своје надлежности, у заједничком присуству обе странке дао странкама очигледно погрешно решење у погледу садржине правних прописа. С. Перовић, *Облигационо право*, Београд, 1980, 298.

¹¹⁹ Д. Хибер, *Појам битне заблуде при закључењу уговора*, Београд, 1991, 397.

¹²⁰ У случају непознавања императивних правних прописа, иако је извесно да је заблуда битна, она није и „нескривљена”, односно „извињавајућа”, о чему ће касније бити речи.

други истичу да је њиме нарушено начело правичности и сматрају да би при оцени правне релевантности постојања заблуде у погледу садржине императивних прописа требало узети у обзир околности конкретног случаја, попут евентуалне правне стручности како стране у правном послу, тако и лица од кога је примила правни савет.¹²¹

Занимљиво је схватање Бориса Визнера, који сматра да је и заблуда о главном предмету увек битна.¹²² Насупрот томе, Слободан Перовић сматра да заблуда о предмету уговора, као и заблуда о природи и основу уговора доводе до непоразума. У питању су такозване „заблуде-препреке”, које подразумевају непостојање једног *conditio sine qua non* настанка правног посла, услед чега у случају постојања било које од ових заблуда уговор не настаје.¹²³ Тако код заблуде о природи уговора недостаје сагласност воља, јер „уместо да су се воље сусреле, оне су се мимоишле, тако да понуда није прихваћена.”¹²⁴ Са друге стране, у случају постојања нетачне представе о постојању основа уговорне обавезе, уговор неће настати јер је предуслов настанка сваког правног посла управо постојање основа који мора бити допуштен. Иста правила важе и за заблуду о предмету уговора у погледу које мора постојати сагласност како би уговор настао.¹²⁵

Како би била правно релевантна, није довољно да је заблуда битна, већ је нужно да буде и нескривљена,¹²⁶ или како је неки аутори називају, „извињавајућа заблуда”.¹²⁷ Наиме, свако је дужан да примени одређени стандард пажње приликом вршења својих субјективних права и обавеза (наш законодавац користи термин „пажња која се у промету захтева”¹²⁸ што у складу са судском праксом означава пажњу доброг домаћина или доброг привредника). У супротном, не може се захтевати поништај правног посла због битне заблуде, јер ју је лице у питању „скривило”.

Поништај уговора због битне заблуде може тражити страна која је у заблуди, под условом да је при закључењу правног посла поступала са одговарајућим стандардом пажње, о чему је већ било речи. Рокови за под-

¹²¹ Б. Визнер, *Коментар Закона о обвезним (облигационим) односима*, Загреб, 1978, 286.

¹²² Б. Визнер, *Правно релевантно значење заблуде о мотиву*, Гласник адвокатске коморе Војводине, часопис за правну теорију и праксу, Нови Сад, 1977, vol. 26, no. 1, 15.

¹²³ С. Перовић, *Облигационо право*, Београд, 1980, 292.

¹²⁴ Ibidem, 293.

¹²⁵ Ibidem, 294.

¹²⁶ Овај захтев је нашао своје место у нашем позитивном праву под утицајем стране, пре свега француске правне теорије. Д. Хибер, *Нескривљеност заблуде*, Архив за правне и друштвене науке, Београд, 1992, vol. 48, no. 2, 2.

¹²⁷ Б. Визнер, „Правно релевантно значење заблуде о мотиву”, *Гласник адвокатске коморе Војводине*, часопис за правну теорију и праксу, Нови Сад, 1977, vol. 26, no. 1, 16.

¹²⁸ Закон о облигационим односима, чл. 61. ст. 2.

ношење тужбе су преклузивни и износе годину дана од сазнања за заблуду (субјективни рок), односно три године од момента закључења правног посла (објективни рок).¹²⁹ У супротном, долази до конвалидације, односно оснажења правног посла по сили закона и правни посао наставља да важи као да мана воље није ни постојала.

Изузетак од овог правила постоји у случају неспоразума, који настаје услед постојања „заблуда-препрека” услед којих правни посао не настаје. Заинтересована лица у оваквим случајевима могу да тужбом за утврђење траже од суда констатацију да уговор није ни настао. За разлику од осталих случајева у којима се може тражити поништај уговора због постојања битне заблуде, за подношење ове тужбе не постоји преклузиван рок и право да се захтева утврђење ништавости таквог правног посла се не гаси.¹³⁰

По мишљењу аутора овог рада, конвалидација правних послова који су рушљиви због битне заблуде предвиђена је и чл. 361. ст. 4. Закона о облигационим односима, којим је прописано да се страна која је у заблуди не може позивати на исту уколико је друга страна спремна да изврши уговор као да заблуде није ни било. На тај начин се практично уклања недостатак воље, јер уговор производи правно дејство које је уговорна страна првобитно и желела. Овакво решење је, према мишљењу које је прихваћено у нашој правној теорији, још један израз настојања законодавца да се већ закључени правни послови, у оквиру примене начела правичности, што је могуће више одрже на снази и не поништавају се.¹³¹ Поменута законска одредба има извесне сличности са одредбом о конвалидацији лезионих уговора, а обе су инспирисане и начелом правне сигурности.

Уколико страна у заблуди пак поднесе тужбу за поништај правног посла, дужна је да доказним средствима поткрепи своју тврдњу о постојању заблуде, и то такве заблуде која се сматра узроком ништавости правног посла.¹³²

Пресуда којом је правни посао поништен због битне заблуде има, као и код других рушљивих уговора, конститутивно дејство и сматра се

¹²⁹ У упоредном праву су решења у овом погледу врло различита. Немачки грађански законик прописује да се захтев за поништај правног посла мора поднети одмах по сазнању за заблуду, а најкасније у субјективном року од 30 дана. Општи имовински законик за Црну Гору предвиђа да је рок за подношење оваквог захтева 6 месеци од сазнања за заблуду. Насупрот овим релативно кратким роковима, Италијански грађански законик прописује субјективни рок од 5 година а у Француском грађанском законнику тај рок износи чак 10 година. С. Перовић, *Облигационо право*, Београд, 1980, 300.

¹³⁰ С. Перовић, *Облигационо право*, Београд, 1980, 294.

¹³¹ Б. Визнер, *Коментар Закона о обвезним (облигационим) односима*, Загреб, 1978, 288.

¹³² С. Перовић, *Облигационо право*, Београд, 1980, 300.

да такав правни посао никад није ни закључен, односно да је неважећи *ab initio*.

Правна последица поништења правног посла због битне заблуде је накнада штете. Како је код рушљивих правних послова правило да се штета надокнађује савесној страни у правном послу, Закон о облигационим односима прописује да у случају поништаја уговора због заблуде, друга савесна страна има право да тражи накнаду претрпљене штете без обзира на то што страна која је у заблуди није крива за исту.¹³³

Друга уговорна страна ће се сматрати савесном уколико није узроковала заблуду, односно ако за исту није знала нити је морала знати. Код рушљивих уговора важе правила о објективној одговорности за накнаду штете. То значи да ће савесна страна у правном послу имати право да захтева накнаду штете због поништаја уговора од стране која је била у заблуди приликом закључивања истог и на чији захтев је уговор и поништен. При томе чињеница да страна која је у заблуди није крива за своју заблуду нема никаквог значаја.

Иако то Закон изричито не наводи, у домаћој теорији као и у судској пракси прихваћен је став по коме и трећа лица која су претрпела штету поуздајући се у пуноважност уговора који је поништен услед заблуде имају право на накнаду исте.¹³⁴

У складу са поменутиим правилима о објективној одговорности за поништај рушљивог уговора, уговорна страна која је била у битној заблуди приликом закључења уговора моћи ће да захтева накнаду штете због поништаја истог искључиво од трећег лица које је правно релевантну заблуду узроковало.

Уколико је пак друга уговорна страна била несавесна, она ће бити дужна да накнади штету због поништаја уговора страни у заблуди, и то према правилима која важе за превару¹³⁵ која је, као што смо већ поменули, квалификовани облик заблуде.¹³⁶ Самим тим што је превара изазвана или подржавана од друге уговорне стране и њене правне последице су другачије, строже и теже, него што је то случај код заблуде.

¹³³ Закон о облигационим односима, чл. 61. ст. 3.

¹³⁴ Б. Визнер, *Коментар Закона о обвезним (облигационим) односима*, Загреб, 1978, 289.

¹³⁵ Д. Попов, *Грађанско право. Општи део*, Београд, 2005, 291.

¹³⁶ Занимљиво је да не праве сва законодавства строго разлику између појма заблуде и преваре. Тако бројни европски законици, попут Мађарског, Пољског, Италијанског и Аустријског грађанског законика, предвиђају да се поништај правног посла због заблуде може захтевати под условом да је ту заблуду друга страна изазвала или да је за њу знала или је требала да зна. С. Перовић, *Облигационо право*, Београд, 1980, 287.

У литератури је прихваћено и становиште по коме је постојање заблуде могуће и код обе уговорне стране, те да је такође могуће да се њихове узајамне заблуде односе на недостатак исправне представе у погледу различитих или истих битних елемената уговора. У том случају се свака постојећа заблуда третира као самостална и свака уговорна страна може самостално захтевати поништај таквог уговора.¹³⁷

ЛИТЕРАТУРА

- Визнер, Б., *Коментар Закона о обвезним (облигационим) односима*, Загреб, 1978.
- Визнер, Б., *Правно релевантно значење заблуде о мотиву*, Гласник адвокатске коморе Војводине, часопис за правну теорију и праксу, Нови Сад, 1977, vol. 26, no. 1, 14–21.
- Доловић, К., *Нејасноће у уговору*, Анали Правног факултета, Београд, 2011, vol. 59, no. 2, 263–278.
- Дудаш, А., *Схватања о каузи уговора у домаћој цивилистичкој пракси*, Зборник радова Правног факултета, Нови Сад, 2012, vol. 46, no. 1, 475–490.
- Ђурђевић, Д. Б., *Утицај недозвољеног мотива на пуноважност тестамената*, Анали Правног факултета, Београд, 2004, vol. 52, no. 3–4, 447–486.
- Калабић, Ђ., *Утицај заблуде на судбину уговора*, Гласник адвокатске коморе Војводине, часопис за правну теорију и праксу, Нови Сад, 1960, vol. 9, no. 10, 3–6.
- Перовић, С., *Неважећи уговори према Закону о облигационим односима*, Привреда и право, Загреб, 1978, бр. 10/1978, 33–44.
- Перовић, С., *Облигационо право*, Београд, 1980.
- Попов, Д., *Грађанско право. Општи део*, Београд, 2005.
- Попов, Д., *Рушљивост правног посла услед заблуде*, Зборник радова, Нови Сад, 2006, vol. 40, no. 3, 231–243.
- Салма, Ј., *Начело Nemo auditur propriam turpitudinem allegans и нишљавост уговора*, Анали Правног факултета, Београд, 2004, vol. 52, no. 3–4, 487–495.
- Салма, Ј., *Уговорна одговорност у европском, ујоредном и домаћем праву*, Зборник радова Правног факултета, Нови Сад, 2011, vol. 45, no. 1, 69–107.
- Симоновић, И., *Реституција у грађанском праву – домаћа примена*, Ниш, 2012.
- Станковић, О. и Водинелић, В., *Увод у грађанско право*, Београд, 1995.
- Хибер, Д., *Нескривљеност заблуде*, Архив за правне и друштвене науке, Београд, 1992, vol. 48, no. 2, 267–277.
- Хибер, Д., *Појам битне заблуде при закључењу уговора*, Београд, 1991.

¹³⁷ Б. Визнер, *Коментар Закона о обвезним (облигационим) односима*, Загреб, 1978, 279.

СУДСКА ПРАКСА, ЗАКОНИ, КОМЕНТАРИ ЗАКОНА

Врховни суд Србије, *Тридесет година примене Закона о облигационим односима*, Билтен судске праксе, Београд, 2008, број 3/2008.

Закон о облигационим односима (*Службени лист СФРЈ* бр. 9/78, 39/85, 45/89 и 57/89, *Службени лист СРЈ* бр. 1/93 и *Службени лист СЦГ* бр. 1/03).

Пресуда Врховног суда Србије посл. број Рев. 4313/97 од 01. 10. 1997. године.

MISCONCEPTION AND LEGAL CONSEQUENCES OF MISCONCEPTION

Darija Maric

Ph. D. student

Faculty of Law, University of Vienna

Faculty of Law, university of Novi Sad

S u m m a r y

Misconception, in the field of legal transactions, represents a mistaken idea of the legal facts relevant to the validity of the legal transaction. According to the traditional classification, based on the facts to which the mistake relates, we can differentiate misconceptions about the nature of legal transaction (*error in negotio*), misconception about the personality (*error in personae*), misconception about the object of legal transaction (*error in corpore*), misconception about the qualities or substance of the transaction (*error in substantia*), misconception about the incentives (*error inmotivo*), misconception about the purpose or the cause of legal transaction (*causafinalis*) and misconception caused by the false or misleading transfer of statement of will (*falsademonstratio*). Depending on whether the false assumption relates to the content of legal regulations or to the state of facts, misconceptions can be classified as mistakes in law (*error iuris*) or as the mistakes in fact (*errorfacti*). For a misconception to be legally relevant, it has to be essential, but also unprovoked. Conditions under which the mistaken notion is considered to be essential are prescribed by Articles 61, 62 and 64 of the Law on obligations. The party who agreed to a legal transaction because of such essential misconception can require an annulment, provided that such party exercised appropriate standard of care when making the legal transaction and exercising its subjective rights and obligations. The above condition represents the essence of the rule that the misconception of a party in a legal transaction should not be provoked by the party itself. The deadlines for submitting claims for annulment are preclusive. If they are missed, the voidable legal transaction becomes valid. The judgment by which the transaction is canceled due to an essential misconception has constitutive effect and it is considered that such a legal transaction never existed – in other words, that it was void *ab initio*. Legal consequence of the annulment of legal transaction due to the existence of an essential misconception is the duty to compensate the damage.

Keywords: misconception, mistake, legal transactions void *ab initio*, voidable legal transactions, validity of the contract, compensation of damages